

Broen eller Hammerdam, en udflyttergård fra Grindsted

Hvad hedder gården egentlig?

Hvor ligger den? Hvem var udflytteren?

Af Poul Dahl, Horsens-Hammer Lokalhistoriske Arkiv

Når man arbejder med ejendoms- og slægtshistorie, støder man ofte på mærkværdigheder eller uklarheder, som man som lokalhistoriker ikke umiddelbart kan greje. En af dem vedrører navnet på en gård, som i dag kaldes Hammerdam, og det har den, når man spørger sig for, altid heddet!

Noget tyder dog på, at sådan har det ikke altid været. Kilderne taler i hvert fald om et andet navn. Men hvad er baggrunden for navnene, og hvornår skiftede gården i givet fald navn? Lad os se, hvad "gravearbejde" i kildemateriale og litteratur kan afsløre.

Grindsted by og omegn omkring år 1800

Vi skal et pænt stykke tilbage i tiden for at finde begyndelsen til mysteriet.

I slutningen af 1700-tallet lå Grindsteds gårde endnu inde midt i byen. Pænt og ordentligt omkransede de gade og gadekær og havde agre og marker liggende tæt på byen. Her var boniteten højest, og her var de bedst gødede og mest intensivt dyrkede agre. Markerne, der omkransede byen, blev drevet efter aftalte fællesskabsprincipper, som bønderne havde gjort i århundreder.

Gårdene i Grindsted lå pænt og ordentligt på øst- og vestsiden af gadekæret.

Kort over Grindsted By. Opmålt i 1798. Kortet findes i Horsens-Hammer Lokalhistoriske Arkiv.

Kilde: Geodatastyrelsen. Historiske kort på nettet.

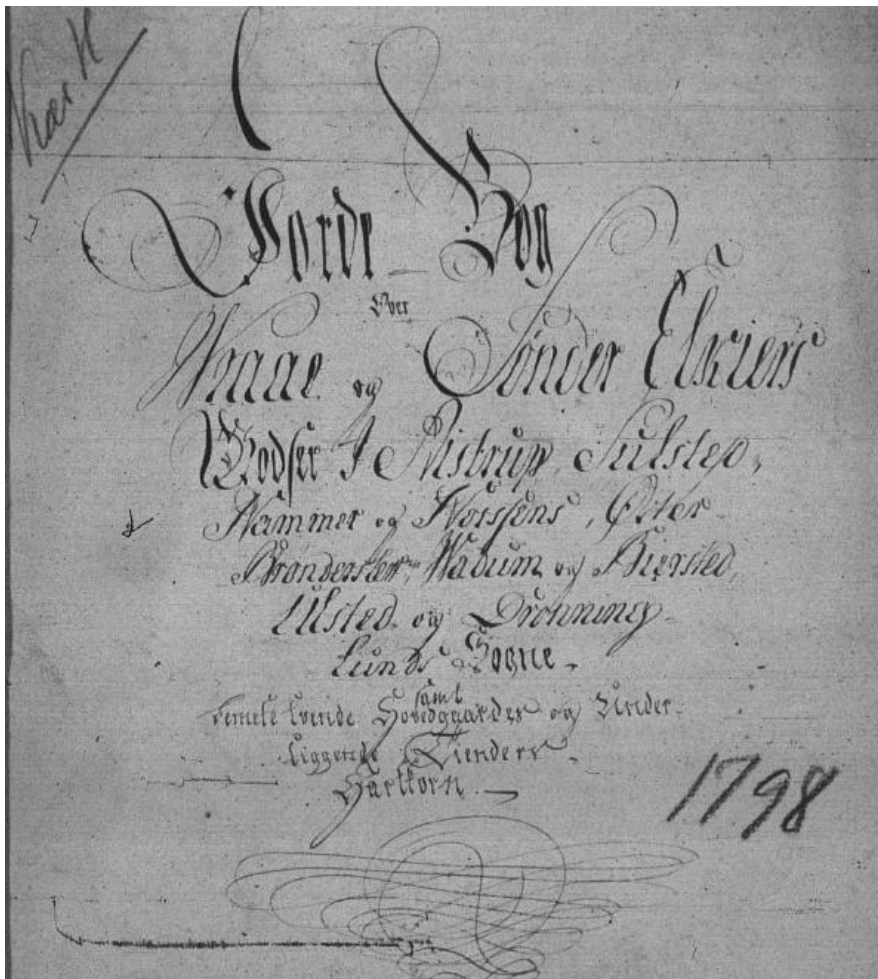

Godserne ejede både gårde og huse i Grindsted

I Grindsted by var der 15 gårde, 16 med "Degne Boligen" og degnens agre, dertil var der 21 huse, hvoraf en del var husmandssteder eller boler¹. Der var endvidere såkaldte jordløse huse med blot en have til. Der var kun én selvejer, det var Christopher Andersen, alle andre var fæstebønder eller fæstehusmænd.

Fæstegårdene og fæstehusene blev på den tid ejet af tre godser: Attrup, Langholt og Wraa. Sidstnævnte ejede også Sønder Elkjær ved Sulsted.

I 1798 blev der udarbejdet en jordebog for "Wraae og Sønder Elkier Godser"². Kernen i jordebogen var en oversigt over de ejendomme, som hørte til de to godser, blandt andet gårdene i Grindsted. Bogen angiver også gårdenes størrelse og deres forpligtelser over for godset.

Kilde: "Jordebog over Wraae og Sønder Elkiens Godser"
Vrå Gods. Forskellige dokumenter. Rigsarkivet²

To af disse gårde blev fæstet af de to bønder Jacob Jepsen og Jeppe Nielsen, som vi skal stifte nærmere bekendtskab med. De havde hver en gård med et hartkorn på 2 tønder, 2 skilling og 1½ album, som de blev beskattet af³. De

¹ Et bol betegnede et mindre landbrug på 1-2 tdr. hartkorn, lidt mere end et husmandssted.

² Link til Jordebogen: <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21028184#331354.66630121>

skulle årligt betale 1 rigsdaler i landgilde⁴. Der er i jordebogen ikke noteret nogen fysisk form for hoveri for gårdene i Grindsted. Enkelte måtte dog årligt betale mellem 1 og 2 rigsdaler i stedet for at levere hoveriydelser på godserne.

Udskiftningen af Grindsted by

I 1798 blev Grindsted by opmålt, og året efter blev den udskiftet. For den enkelte fæstebonde medførte udskiftningen, at han nu fik samlet hovedparten af sine agermarker i en blok, som udgik fra gården. Han kunne også have mindre parceller uden for blokken. Udskiftningen indebar, at gårdene så vidt muligt både skulle have andel i jord af god og af mindre god bonitet. Hertil kom, at de skulle have parceller i eng og mose og ret til gærdsel⁵ i skovene. Der var nu ikke megen skov tilbage i området. Ikke mindst efter at svenskekrigene i 1600-årene havde gjort et stort indhug i skovene i Hammer Bakker.

Parcellerne udgår i blokke fra gårdene, der smukt omkranser gadekær og gade.
Matrikelkort 1812, Grindsted By, Hammer Sogn, Kær Herred (i brug fra 1812 til 1847).

Kilde: Geodatastyrelsen. Historiske kort på nettet.

³ Hartkorn betyder egentlig "hårdt korn", altså [brødkorn](#). Tidligere var *tønde hartkorn* en enhed for værdien af landbrugsjord (en kombination af jordens areal og dens ydeevne). Hartkorn målttes i tønner. 1 *tønde* = 8 *skæpper* = 32 *fjerdingskar* = 96 *album*. Mindste enhed er 1/4 album.

⁴ Landgilden var en afgift, som en fæstebonde skulle betale til godset for at leje ejendommen.

⁵ Der blev lavet gærder af bl.a. pile- og poppelgrene til at indhegne kornmarkerne.

Jeppe Nielsen og Jacob Jepsens gårde nedlægges og flyttes ud af byen

Vi vender vi os nu mod Jeppe Niensens og Jacob Jepsens fæstegårde, som endnu i 1798/99 lå i Grindsted by. Jeppe Nielsen var fæstebonde i gård nr. XIII, og Jacob Jepsen fæstede gård nr. XIV. Gårdene lå nord i byen (se kortet side 6). Det blev de ikke ved med! Kirkebogsstudier viser, at Jacob Jepsen endnu i 1802 boede i Grindsted, men i 1804 var han flyttet ud af byen: *"Jacob Jepsen af Broen ved Hamerdam er Fadder"*⁶.

Wraa Gods eller Gl. Vraa, som vi kalder gården i dag, blev fra 1785-1808 ejet af grevinde Mariane Dorothea Trappaud, gift Holck. Hun fik 1791 kongelig bevilling til at sælge ud af sine fæstegårde⁷. Det fortsatte under næste ejer, kammerraad Hans Svanholm, Aalborg og under flere ejere efter ham. Grevinden solgte nu ikke de to gårde XIII og XIV i Grindsted, men hun foranledigede, at de blev nedlagt og flyttet ud af byen til den parcel, som de efter udskiftningen i 1799 var blevet tildelt.

De to gårde blev nedlagt. Det ved vi, for Jacob Olesen, en kollega til Jeppe og Jacob, fik den 30. juni 1805 "Skiøde på de 2de Gaards Pladser i Grindsted, som Jacob Jeppesen og Jeppe Nielsen forhen havde haft i fæste og beboet..."⁸. Det var grevinde Holck, der solgte, og hun overlod skødet til Jacob Olesen i gård nummer IV, der lå øst for gadekæret i Grindsted; Jacob skulle give 10 Rigsdaler Danske Courant for gårdspladserne.

Hvis man i dag skal udpege, hvor de to fæstegårde har ligget, er det i området mellem Nørgaard og Grindstedgaard. Man vil umiddelbart tænke: "På det sted er der da ikke plads til to gårde!" Her skal vi dog lige huske på, at bygningerne var små og lå tæt tilbage i 1700-årene.

De to gårde blev til én ved udflytningen. Det blev Jacob Jepsen, der fik fæstet på den udflyttede gård, som fik sin nye placering vest ud af Grindsted på en parcel på 130 tdr. land. Da der kun blev opført én gård, er det sandsynligt, at ejeren af Wraa Gods besluttede at samle al jord fra de to fæstegårde under én matrikel, som nu fik nummer 11, kort efter 11a, idet en parcel 11b blev frasolgt gården.

Jacob genopbyggede gården umiddelbart op ad den gamle vej mellem Grindsted og kroen Bilidt⁹. Gården, hvis navn ifølge kirkebogen var Broen, blev bygget nær på en bæk, så Jacob kunne være sikker på fersk vand. Området blev kaldt Hamerdam, på grund af beliggenheden tæt på søen Hamerdam ved nabolauget: "Hammer og Sølgaards Jorder".

⁶ Kirkebog for Hammer Kirke 1770-1815, Opslag 34/94

⁷ Kær-Hvetbo Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol 1806-1811. Protokol nr. 2.: <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=16967857#231891,44035613> Opslag 511/719.

⁸ Kær-Hvetbo Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol

⁹ Læs gerne Frede Fladkjærs artikel "Bilidt" i Horsens-Hammer Årbog 2015.

På kortet ses vejen vest ud ad Grindsted mod Bilidt og Sølgaarde. Tæt på grænsen til "Hammer og Sølgaards Jorder" ses Broen, en firlænget gård tegnet ind med rødt.

Kilde: Geodatastyrelsen. Historiske kort på nettet. Udsnit af Sognekort for Hammer Sogn ca. 1816.

Broen¹⁰

Kilderne siger ikke noget om, hvorfor gården på sin nye placering kom til at hedde Broen. Årsagen kunne være, at landevejen mellem Grindsted og Bilidt kro på det sted via en bro passerede et mindre vandløb. Hermed har vi sandsynligvis baggrunden for navnet på den udflyttede gård.

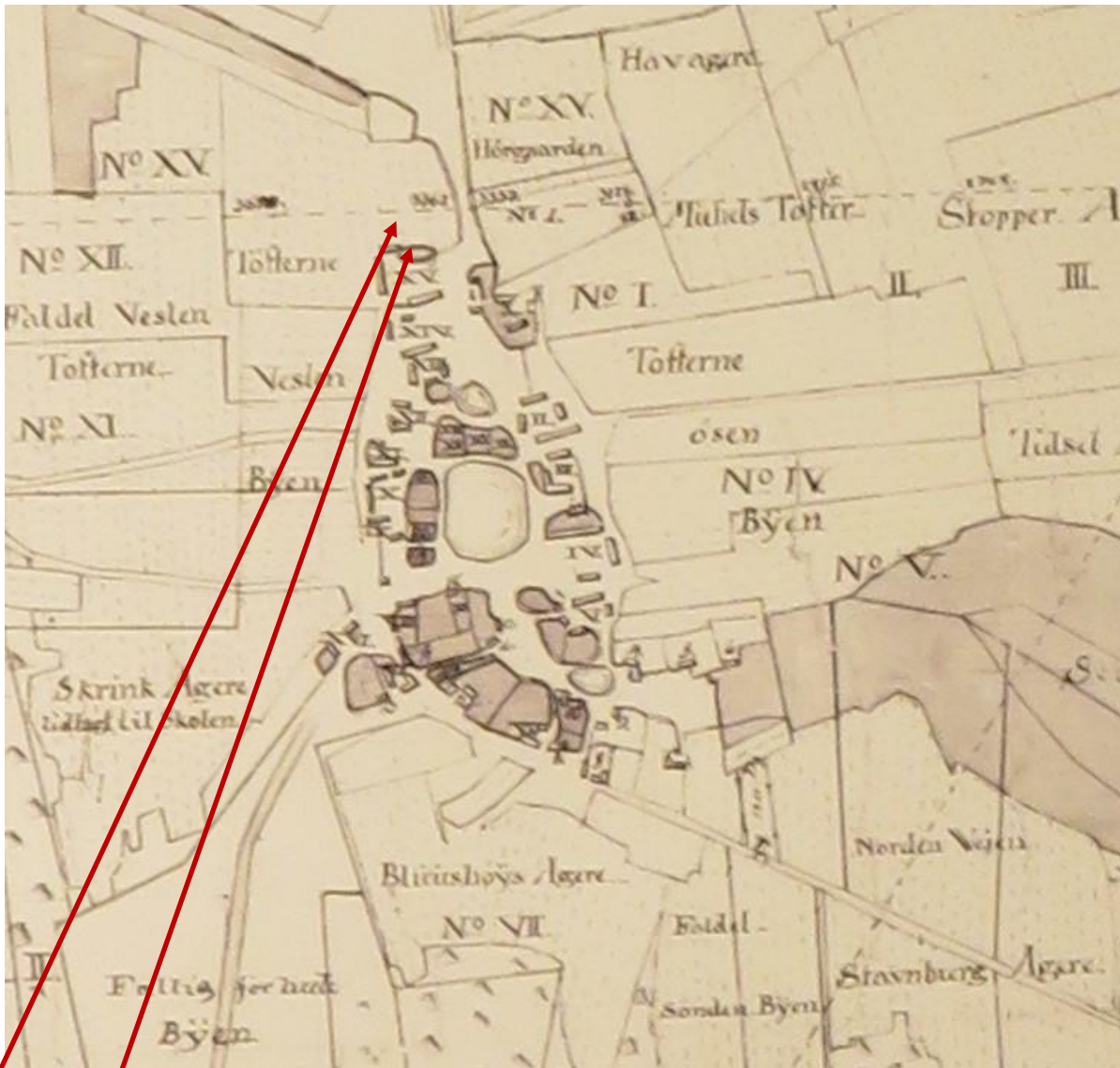
Udflytning fra byerne blev fulgt af en ny tendens: De udflyttede gårde blev navngivet på en ganske anderledes måde end tidligere. Medens de lå i byen, havde gårdene oftest navn efter ejeren/brugeren. Den tradition blev brudt, da gården blev flyttet ud til en central placering på dens parceller.

Det kunne bl.a. være mark- og naturnavne, der inspirerede til navngivningen. Naboejendommen til Broen kom til at hedde Vestermark, senere omdøbt til Vestergaard. Naboens ejendom fik navnet Bøgelund. Genboens gård blev kaldt Hybhøj efter navnet på den mark, hvor gården blev bygget.

Da gård nummer IV blev flyttet ud af Grindsted by, blev den navngivet Siverholm efter det område, hvor den blev opført. Op gennem 1800-tallet, hvor flere og flere gårde og husmandssteder blev opført på tidligere overdrev og afvandede og drænedede kær- og moseområder, blev navnepaletten i Grindstedområdet udvidet med bl.a. navne som Katrineborg, Sommerlyst og Sorgenfri.

Man fornemmer både folkevid og forventning til stedet gennem disse navne.

¹⁰ Bemærk, at vejen, som vi i dag kalder Hammervej, dengang havde sit løb nord for gården. Det var først senere, at vejen blev forlagt til sin nuværende placering syd for gården. Det skete, efter at Kongevejen i 1840'erne mistede sin betydning som hovedvej mellem syd og nord i Vendsyssel.

Grindsted by 1899. Øverst til venstre ses de to gårde, som Jacob Jepsen (XIV) og Jeppe Nielsen (XIII) havde i fæste, og som de fraflyttede mellem 1802 og 1804. Kortet findes i Horsens-Hammer Lokalhistoriske Arkiv.

Gård nr. XIV og Gård nr. XIII.

Hvad skete der med Jeppe Nielsen?

Jeppe Nielsen fortsatte som fæstebonde under Wraa Gods, idet han overtog en udflyttergård på Tylstrup Mark. I 1812 købte han bolet Medholt i Tylstrup af kammerraad Hans Svanholm i Aalborg¹¹. Men allerede i juni 1813 kom Jeppe Nielsen tilbage til Grindstedområdet. Nu for at overtage Broen, denne gang som ejer¹².

¹¹ Skødet fra Hans Svanholm til Jeppe Nielsen blev endeligt konfirmeret den 26. juni 1813 på Aalborg Amtsstue. Kilde: Kær-Hvetbo Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol 1811-1816. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=16967857#231893,44036359> Opslag 505 af 676. En stor tak til Ole Georg Lund, Vejle, som har transkriberet skødet.

¹² Jeppe Nielsen drev dog ikke selv Broen, han boede på sin gård i Tylstrup og forpagtede gården ud til Jens Mogenstrup. En stor tak til Ole Georg Lund, Vejle, som også har transkriberet dette skøde.

Baggrunden for Jepes køb af Broen var, at Jacob Jepsen var død den 2. februar 1813, 51 år gammel¹³. Broen var da stadig fæstegård under Wraa Gods. Jacobs enke, Anne Marie Olesdatter, forblev ikke i fæstet gennem giftemål med en ny fæstebonde, som det ellers var kutyme¹⁴. Baggrunden var, at ejeren, kammeraad og amtsforvalter Hans Svanholm, Aalborg solgte gården til Jacobs tidligere nabo i Grindsted Jeppe Nielsen¹⁵. Hermed var det nu ikke længere godset, der bestemte, hvordan ægteforholdene skulle være.

Jeppe Nielsen må have klaret sig godt, for i 1823 solgte han Broen for at overtage gården Sindholt i Ajstrup¹⁶. Om han solgte Broen for at få kapital til dette køb, ved vi ikke. Men under alle omstændigheder købte Peder Stephensen Broen¹⁷.

Broen eller Hammerdam, hvad hed den gård egentlig?

I den tid Peder Stephensen og senere hans søn Christian Peder Pedersen ejede gården – fra 1823 til 1874 - og derefter Christian Peders søn Christen Peter Pedersen¹⁸ fra 1874, frem til gården i 1907 gled ud af slægten og blev solgt til Jens Christian Nymark, blev den i folketællinger og i kirkebog for Hammer Kirke benævnt Broen. I Hvetbo Herredsfogeds realregistre, der optegner ejendomssalg, kaldtes gården for Hammerdam. Det samme kaldtes de tre husmandssteder, som lå umiddelbart syd for søen Hammerdam. Den ene af disse små husmandssteder blev kaldt "Myren".

Alt tyder dog på, at gården i daglig tale blev kaldt for Broen. Det var først, da Jens Christian Nymark i 1907 overtog gården, at Hammerdam-navnet blev det almindelige. Kilderne taler herefter kun om Hammerdam. Hvorfor denne navneændring sker, fortaber sig indtil videre i historiens tåger.

Efterskrift

Jens Christian Nymark solgte i 1920 til Oluf Olsen, der havde ejendommen frem til 1928, hvor Hammerdam blev overtaget af Jens Lassen Svendsen. I 1960 fortsatte næste generation ved Jens Leth Svendsen med at drive ejendommen. Det gjorde han frem til 1987. I 1989 blev Hammerdam overtaget af Lars Engesgaard.

¹³ Enesteministerialbog, Hammer Sogn 1770-1815. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17123380#163355,27439770> Opslag 56 af 94

¹⁴ Anne Marie Olesdatter blev boende på Broen indtil sin død 27. juni 1817. Anne Marie var da 58 år. Kontraministerialbog 1814-2003 for Hammer Sogn. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21584042#356335,70427876>.

¹⁵ Kær-Hvetbo Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol 1811-1816. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=16967857#231893,44036359> Opslag 505 af 676.

¹⁶ Den 12. juni 1822 fik Jeppe Nielsen i Tylstrup skøde fra prokurator Niels Juul, Aalborg på parcel N° 4 af Sindholt i Ajstrup Sogn. Den 16. juni 1823 fik Jeppe skøde på Sindholt ved en auktionsret.

¹⁷ **Den 10. juli 1823** fik til Peder Stephensen skøde på gården i Hammerdam med et Hartkorn på **3 Tønder, 2 Skæpp, 3 Fjerdingskar og 2 ¼ Album** for 300 Rdl. fra Jeppe Nielsen, Tylstrup.

¹⁸ Christen Peter Pedersen bliver født den 16. Maj 1854 i Broen. Forældre er Peder Christian Pedersen og Johanne Christensdatter. Kilde: <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21584042#356336,70427936> Opslag 43 af 43 i Hammer Kirke.

*Hammerdam i 1950'erne medens den var i familien Lassen Svendsens eje.
Foto: Danmark set fra luften.*

Kilder og Litteratur

- Hvetbo Herredsfoged. Realregistre
- Kær-Hvetbo Herredsfoged. Realregistre
- Kirkebøger, Hammer Kirke
- Folketællinger Hammer Sogn
- Wraa og Sønder Elkjærs Jordebog 1798
- Oplysninger og foto fra Mogens Gregersen, Hjallerup
- Geodatastyrelsen. Historiske kort på nettet. Udsnit af Sognekort for Hammer Sogn ca. 1816
- Erland Porsmose: Danske Landsbyer. Gyldendal 2008
- Frede Fladkjær: Fra stavnsbånd til lensafløsning. Horsens-Hammer Årbog 2020
- Frede Fladkjær: Bilidt. Horsens-Hammer Årbog 2015
- Fra Himmeland og Kjær Herred 1968
- Poul Dahl og Dan Ole Faaborg: Før og Nu. Forretninger, huse og gårde i Grindsted, Kinnerup og Uggerhalne. – i foto og tekst. BOD 2021.